

WIJ.
ROMA

Leesexemplaar

Dit boek werd gerealiseerd met de steun van het
Fonds Pascal Decroos voor bijzondere journalistiek.

FONDS PASCAL DECROOS
VOOR BIJZONDERE JOURNALISTIEK
fondspascaldecroos.org

© 2024, Margot Vanderstraeten en Pelckmans Uitgevers nv
pelckmans.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook,
zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke
toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke
uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving
met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced,
stored or made public by any means whatsoever, whether
electronic or mechanical, without prior permission in writing
from the publisher.

Omslagontwerp: Wim De Dobbeleer
Vormgeving: www.intertext.be
Foto auteur: Tom Van Nuffel

D/2024/0055/406
ISBN 978 94 6383 530 5
NUR 740, 747
THEMA JBS

Ook verkrijgbaar als:
E-book: ISBN 978 94 6383 584 8
Luisterboek: ISBN 978 94 6383 585 5

www.margotvanderstraeten.com
pelckmans.be

 facebook.com/pelckmans.be
 twitter.com/Pelckmans_be
 instagram.com/pelckmans.be

MARGOT
VANDERSTRAETEN

WIJ.
ROMIA

EEN ZELDZAAM BEZOEK
AAN EEN GESLOTEN WERELD

P E L C K M A N S

*Met dank aan Conner Rousseau.
Zonder hem zou dit boek niet bestaan.*

*Dank aan alle Roma die me toegang tot hun leven en hun
wereld gaven: zonder hén zou dit boek pas echt niet bestaan.*

Inhoud

Inleiding 7

Werkwijze 17

Wij, Roma: negenennegentig persoonlijke verhalen 21

Dankwoord 261

Inleiding

Op de binnenflap van dit boekomslag prijkt de vlag van de Roma. Ze werd in 1933 in het leven geroepen door een handvol zelfbewuste Roemeense Roma-organisaties die pleitten voor de eigenheid en de rechten van hun volk.

Op het eerste Internationaal Romani Congres, dat in 1971 in Londen plaatsvond, werd deze wimpel als officiële Romavlag erkend.

Het blauw symboliseert de hemel.

Het groen staat voor de aarde.

Het felrode wiel verwijst naar India.

Het wiel verbeeldt uiteraard het reizende Romavolk; naar verluidt geven de zestien spaken de – vooralsnog – zestien eeuwen van hun rondtrekkend bestaan weer.

Het wiel is ook een chakra, het energiewiel dat vandaag vooral met het hindoeïsme wordt geassocieerd en, in onze contreien, met yoga en esoterische massages en de eenheid tussen lichaam en geest. Deze chakra, symbool van Ashoka, de derde keizer van het Mauryarijk in de Indus-Gangesvlakte, prijkt eveneens op de driekleur van India.

India is de bakermat van alle Roma. Daar komen ze oorspronkelijk vandaan.

De taal van de Roma, het Romanes of Romani, is verwant aan het Sanskriet, een van de oudste bewaarde Indo-Europese talen, ook wel ‘de oudste zustertaal’ van onze Romaanse en Germaanse talen genoemd.

Overtuigender dan de taalverwantschap met het verre Azië zijn de genetische kenmerken. Bloed- en DNA-onderzoeken hebben bewezen dat Roma genetisch dichter bij de mensen van India dan bij die van Europa staan. Het was immers vanuit het noorden van India dat volleerde ambachtslieden – leden van de laagste klassen, afkomstig van diverse stammen – via Iran en Turkije hun reis naar Oost-, Centraal- en West-Europa aanvatten en zo, vijftien- tot zestienhonderd jaar geleden, de basis legden voor de Romavolkeren. Deze ‘oer-Roma’ – mandenvlechters, messenslijpers, ketellappers, keramiekbakkers, metaalsmeden... – vestigden zich aanvankelijk vooral in de Balkan, ook vandaag nog het belangrijkste woongebied van de Roma.

Hoewel op deze fraaie vlag een aantal pijlers van de Romacultuur wapperen, bestaat er – met name onder intellectuele en politiek actieve Roma – wereldwijd controversie over.

De een kan zich niet vinden in het wiel, dat niet meer van deze tijd is: vandaag woont meer dan negentig procent van alle Roma in de wereld in huizen en appartementen, dus van een nomadisch volk is bepaald geen sprake meer.

De ander is van mening dat het bestaan van deze *O styago le romengo*, deze vlag van de Roma, juist indruist tegen een belangrijk fundament van het Roma-zijn: ‘Een vlag dient een land, een natie, wij zijn geen land, wij zijn een volk van alle landen en van nergens.’

Lang niet alle Roma identificeren zich, via de chakra, met de hindoeïstische godsdienst, omdat ze moslim zijn, of katholiek, pinksterchristen of Yehovagetuige, of omdat ze zich eerder identificeren met hun volkscultuur, die gekenmerkt wordt door voorchristelijke geloofstradities, heidense gebrui-

ken en een geloof in bovennatuurlijke krachten en magie. ‘Een viool in plaats van dat wiel was beter geweest’, klinkt het dan, alluderend op de belangrijke rol die muziek speelt in het dagelijkse leven van Roma.

De vlag, ontworpen in het jaar dat Hitler in Duitsland aan de macht kwam, is ook een symbool dat de gruwelen van het naziregime en zijn medestanders oproept: tijdens de Tweede Wereldoorlog werden een half miljoen Roma in kampen vermoord. Samen met het uitroeien van de Joden vormde het voorgoed verwijderen van het inferieure ‘zigeunervolk’ een hoofddoel van de nazi’s. Waarom zou je met de Roma-vlag wapperen, als die ervoor kan zorgen dat de vijand je weet te vinden?

De geschiedenis van de Roma is zo complex, zo krachtig én zo tragisch en hun diversiteit zo enorm dat geen enkele vlag de lading ooit kan dekken.

Dé Roma bestaan niet. Je kunt niet van één Romagemeenschap spreken. Er zijn talrijke Romagemeenschappen, en ze verschillen grondig van elkaar. Roma die al eeuwenlang in Europa wonen beleven hun cultuur bijvoorbeeld totaal anders dan Roma die hun land van herkomst pas hebben verlaten nadat dit tot de Europese Unie is toegetreden. Roma uit Macedonië houden er andere gebruiken en tradities op na dan Roma uit Oekraïne; Kosovaarse Roma zijn geen Roemeense Roma. Ook binnen een en hetzelfde land kan er een grote verscheidenheid per streek zijn. Elke streek kent dan weer grote en kleine verschillen per familie.

Als één kenmerk alle Roma wereldwijd met elkaar verbindt, is het, naast hun gemeenschappelijke etnische iden-

titeit, misschien wel juist hun grote diversiteit, die het resultaat is van hun souplesse én van hun volharding.

Van oudsher past elke lokale Romacultuur zich aan de dominante, hen omringende samenleving aan. Of die samenleving zich nu in Spanje of Turkije bevindt, in Finland of Kroatië, in Syrië of België. Of die samenleving nu de hindoeïstische, de rooms-katholieke, de orthodoxe, de protestantse, islamitische of nog een andere godsdienst aanhangt. Of die samenleving hun nu toestaat om er een eigen levenswijze op na te houden, dan wel eist dat ze zich volledig assimileren, tot een verbod op het spreken van hun eigen taal toe. Roma – hier gebruikt als overkoepelende term voor alle mensen met de hierboven aangehaalde gemeenschappelijke culturele kenmerken – schikken zich naar de meerderheid in het land waar ze wonen. En het klinkt paradoxaal, maar door zich naar de meerderheid te schikken, zijn ze juist in staat om de eigenheid van hun minderheid beter te behouden en te beschermen. Wie niet opvalt, kan zich meer op zichzelf terugplooiën. Want ondanks de tegenkanting en de moeilijkheden die dit hun oplevert, houden vele Roma hun eigen gemeenschappelijke identiteit in ere, en er zijn er die, met een hardnekkigheid die haar gelijke niet kent, waken over hun tradities, rituelen en gebruiken, en over hun wereld, die ze bij voorkeur gesloten houden voor wie er geen deel van uitmaakt.

Vanuit dit standpunt betekent de Romavlag dan weer ontzettend veel. Omdat ze de officiële erkenning van de uniciteit van hun etnische minderheid inhoudt, de grootste etnische minderheid van Europa. Omdat de vlag aangeeft dat Roma formeel aanspraak kunnen maken op specifieke culturele en

sociale rechten, en op burgerrechten in het algemeen. Omdat deze vlag, samen met een groeiend zelfbewustzijn en ondersteund door het minderhedenbeleid van de Europese Unie, de structurele verbetering van de toekomst van Roma garandeert.

In 1971, op dat toonaangevende Internationaal Romani Congres in Londen, koos men ervoor om dit nieuwe Romatijdperk ineens ook linguïstisch met een schone lei te beginnen.

Er werd besloten om de woorden zigeuner, tsigani, gypsy, gitans... niet langer te gebruiken omdat er aan die benamingen denigrerende en racistische connotaties kleven en omdat ze pijnlijk verweven zijn met een aantal dieptepunten in de geschiedenis van de Roma en in onze geschiedenis. Het woord zigeuner – en al zijn varianten – werd opgeborgen; voortaan zou enkel nog de term ‘Roma’ worden gehanteerd. In theorie dan toch, de werkelijkheid laat zich moeilijk temmen.

Of de keuze voor één algemene, overkoepelende term zonder precisering zo verstandig is geweest, is dan ook maar de vraag. Ze zorgt, dat is het minste wat je ervan kunt zeggen, in elk geval voor verwarring.

Vandaar deze verduidelijking.

Dit zijn de groepen die, in ons land althans, onder de Romapapaplu schuilgaan.

Allereerst de **Sinti**, die in België ook **Manoesjen** worden genoemd.

Sinti oftewel Manoesjen zijn afstammelingen van de eerste Roma-migratiegroepen die vanuit India via de Balkan

naar onze kant trokken. Het zijn dus Roma die al langer dan vijfhonderd jaar, een half millennium, met de Lage Landen zijn verstrengeld. De Manoesjen hebben al generaties lang de Belgische nationaliteit.

Na de Sinti komen de **Roms**. De Roms zijn de tweede grote migratiegroep van de Roma. Ze verlieten het oosten van Europa, waar ze, na hun uittocht uit India, tegen wil en dank waren blijven hangen. In Moldavië en Walachije (Transylvanië) werkten ze als slaven voor de adel en de clerus. Ze waren lijfeigenen. Toen Moldavië in de negentiende eeuw de slavernij ophief, en de slaven op vrije voeten kwamen, trokken ze naar onze streken. Ook zij hebben de Belgische nationaliteit – in ons land zullen de Roms vandaag met nog geen duizend zijn.

Een derde aparte groep onder de Romaparaplu wordt door de **Voyageurs** gevormd. Voyageurs zijn autochtone Belgen die generaties lang een ambulante beroep uitoefenden en daardoor ook in woonwagens woonden. De Voyageurs en de Indiase Roma-groepen kwamen elkaar indertijd altijd en overal tegen: hun nomadisch bestaan maakte dat ze op dezelfde terreinen neerstreken. In ons land wonen de meeste Voyageurs op residentiële terreinen of gewoon in huizen. In België zijn ze met een achtduizendtal. De voyageurs uit Engeland en Ierland worden **Travellers** genoemd, je treft ze 's zomers ook in ons land aan, ze voeren tegen betaling klussen uit in de bouw, en trekken na het vervullen van deze opdrachten weer verder.

Deze drie grote Romagroepen zijn door de generaties heen tot ons menselijk erfgoed gaan behoren. Toch blijven ze ook na al die generaties nog in de marge van onze moderne samenleving vertoeven. Van de Sinti of Manoesjen, de Roms

en de Voyageurs woont een klein deel nog in caravans of woonwagens – die permanent op residentiële terreinen staan, of tijdelijk een plek op een doortrekkersterrein in beslag nemen.

Nu moet de spraakverwarring nog beginnen.

Want als vandaag in België het woord Roma wordt vermeld, gaat het meestal niet over de groepen die hierboven worden beschreven. Als vandaag bij ons het woord **Roma** valt, ook binnen beleidskringen, doelt men meestal op leden van die grote en erg diverse groep **Oost- en Centraal-Europese Roma** die, net als hun niet-Roma landgenoten, na de val van het communisme van Oost naar West trokken, op zoek naar werk en naar een beter leven. Zij maken de derde grote migratiegroep uit. Ze zijn relatief nieuw in ons land. Meestal behouden ze de nationaliteit van hun land van herkomst, of dat nu Roemenië, Polen, Bulgarije, Hongarije... is. Velen van hen beschikken niet over geldige verblijfspapieren.

Deze derde migratiebeweging kent enkele uitlopers. Na de val van het communisme, na de burgeroorlogen in voormalig Joegoslavië, én na de toetreding van Tsjechië, Slovenië, Slowakije, Bulgarije, Roemenië en Kroatië tot de Europese Unie, zochten talrijke onderdanen van deze landen, ook Roma, hun heil in het Westen: vrij verkeer van mensen, al dan niet als werknemers, was en is namelijk min of meer een feit.

Het begrip ‘Roma’ is bij ons vooral een verzamelnaam geworden voor al deze groepen uit Oost- en Centraal-Europa.

In België zouden ze met ruim dertigduizend zijn, het gros daarvan woont in Brussel, Antwerpen, Gent en Sint-Niklaas.

De Romagemeenschappen in deze vier steden verschillen sterk van elkaar en ook binnen dezelfde stad heb je groepen die zo verschillend zijn dat ze zelden spontaan met elkaar in contact komen.

Het blijft echter moeilijk om een getal te plakken op de aanwezige Roma: een paspoort vermeldt de nationaliteit, niet de etniciteit. Elk cijfer, van welke overheidsinstantie dan ook, is een gok. Er zouden, volgens cijfers van het Europees Parlement, tussen de tien en twaalf miljoen Roma in Europa wonen.

Je zou van een vijfde en een zesde migratiebeweging kunnen spreken.

De vijfde zijn de **Syrische Doms**, die samen met zoveel lot- en landgenoten het oorlogsgeweld in hun land zijn ontvlucht en ook in ons land zijn neergestreken. De Doms hebben dezelfde Indiase wortels als alle andere Roma, al kende hun taal – van Arabisch doordrongen – een aparte ontwikkeling, ze spreken Domari in plaats van Romanes.

De zesde migratiegroep hangt samen met de oorlog tussen Rusland en Oekraïne. Op de vlucht voor dat geweld zijn **Oekraïense Roma**, die ook in Oekraïne een erg arme en sociaal sterk geïsoleerde groep uitmaakten, naar Europa uitgezworven; in ons land verblijven ze doorgaans in nooddorpen.

En zo zijn er nog meer subgroepen. Het zou ons te ver leiden om die allemaal aan te halen. In elk geval leggen deze migratiebewegingen hun dynamiek en hun enorme diversiteit bloot, alsook hun veellagige verwevenheid met ons continent. Roma zijn Europese staatsburgers. Roma maken deel uit van onze Europese geschiedenis.

Op dat Internationaal Romani Congres in Londen, het eerste van vele, kon men van al deze recente migratiebewegingen naar het westen van Europa natuurlijk nog niet weten. Tegelijkertijd stonden ze in de sterren geschreven. Wie de geschiedenis van de Roma kent, weet dat dit volk altijd in beweging is of moet zijn.

‘Djelem, djelem’ heet het lied van componist en tekstschrijver Žarko Jovanović dat als officieel volkslied van alle Roma werd verkozen.

De eerste zin ervan luidt: *Djelem, Djelem, lungone dromensa.*

‘Ik doolde, ik doolde, op lange wegen.’

Werkwijze

Dit is geen studie over Roma; aan nationale en internationale onderzoeken, theses, doctoraalstudies en analyses over deze grootste etnische minderheid van Europa geen gebrek.

Dit is een – uit talrijke gesprekken en interviews gedistilleerde – bundeling van verhalen van Roma, over Roma, verteld door Roma. Opgetekend door een niet-Roma.

De bedoeling van deze verslaggeving is simpel: een glimp bieden van het dagelijkse leven van onze onbekende burens. De deur van het gesloten Romabestaan op een kier zetten. Hun onbekende wereld een ietsjepietsje inzichtelijk maken.

Ik weet niet of dat me is gelukt.

Het vinden van mensen en het bijeenprokkelen van verhalen en informatie was een intens werk. Vertrouwen komt te voet en struikelt af en toe. In deze zeer gesloten – én zeer uitgesloten – gemeenschap al zeker.

Het was mijn oorspronkelijke intentie om me op een handvol sleutelfiguren te richten, maar dat uitgangspunt bleek, om uiteenlopende redenen, geen goed idee.

Het werden gesprekken, kort en lang, met vele Roma. Samen vormen ze een ruwe dwarsdoorsnede van het geheel.

Ik heb bewust geen door de wol geverfde Roma-‘woordvoerders’ en/of leiders van de gemeenschap aan het woord

gelaten, mede op verzoek van enkele in dit boek aanwezige Roma zelf.

Mijn journalistieke insteek was telkens dezelfde: 'Ik weet niets over Roma. Vertel me over uw dagelijkse leven. Vertel me wat u graag wilt dat wij weten en horen. Vertel me over uzelf en uw gemeenschap.' Soms reikte ik, ter afbakening van de brede insteek, kernthema's aan ('discriminatie', 'vrijheid', 'huwelijk', 'wortels'...), waardoor bepaalde verhalen makkelijker of spontaner loskwamen. Maar meestal werd die afbakening volledig in de wind geslagen.

De negenennegentig persoonlijke verhalen, kort en lang, zijn het resultaat van vele aparte gesprekken, die al dan niet versmolten of aaneengeregen werden.

Alle geïnterviewden die in deze bundel aan bod komen zijn Roma, maar lang niet iedereen die ik geïnterviewd heb, wordt hier opgevoerd. Toch niet letterlijk. Wel tussen de regels door: elke ontmoeting, en elke ontmoeting die uiteindelijk niet doorging, bracht me een stapje verder, ook als dat een paar stappen terug inhield.

Ik nam aan meerdere, druk bijgewoonde godsdienstige bijeenkomsten van allerlei aard deel. Ik ging naar lezingen en volgde workshops door, voor en over Roma. Ik woonde in-en-outtakegesprekken bij sociale diensten bij.

Zo goed als alle ontmoetingen zijn via via gegaan; de ene geïnterviewde leidde naar een andere, en die andere bracht, op directe of indirecte wijze, weer een volgende gesprekspartner aan.

Alle geïnterviewden zijn, zoals het een transnationale minderheid toekomt, afkomstig uit verschillende landen en behoren tot verschillende generaties.

Enkele getuigen hebben hun gemeenschap in mindere

of meerdere mate de rug toegekeerd, Roma-zijn kent vele gradaties.

Ondanks mijn verwoede pogingen om tot een evenwicht te komen, sprak ik met meer vrouwen dan mannen. Vrouwen bleken van meet af aan ook spraakzamer en opener dan mannen.

De geïnterviewden spreken elkaar regelmatig met verve tegen: wat in de ene gemeenschap gebruikelijk is, is het daarom in de andere niet; Roma uit het ene land of de ene streek zijn traditioneler dan die uit andere landen of streken.

Als ik een intercultureel medewerker, 'steward', hulpverlener, of bemiddelaar aan het woord laat, is hij of zij zelf Roma.

Alle geïnterviewden wonen – met of zonder geldige verblijfspapieren – in ons land.

Alle ontmoetingen vonden in Vlaanderen en Brussel plaats – op die in het bedevaartsoord van het Zuid-Franse Saintes-Maries-de-la-Mer na.

Ik sprak hen onderweg, bij mij thuis, bij hen thuis, op hun werk, in een koffiebar of een andere openbare gelegenheid.

Als het gesprek niet in het Nederlands, Frans of Engels gevoerd kon worden, werd er een Rom (m) of Romni (v) bij gehaald om naar beste vermogen te tolken of te vertalen, uit het Romanes maar evengoed uit het Bulgaars, Turks...

Tot slot: verzekerde anonimiteit bleek al snel de vrije meningsuiting ten goede te komen, niet enkel die van de geïnterviewden, ook die van mijn pen.

De reden daarvoor ligt voor de hand: zoals in alle gesloten gemeenschappen is er ook hier dat gevoelige spannings-

veld tussen de groep en het individu. Waar gezamenlijkheid overheerst, wordt praten snel als verraden geïnterpreteerd. Het leek me daarom zinvol om, met inzet van de literaire technieken die een schrijver ter beschikking heeft, voor de zo totaal mogelijke anonimiteit te kiezen.

Als er een naam wordt vermeld, is die gefingeerd. Als de landen van herkomst niet expliciet worden vermeld, heeft dat dezelfde reden: de getuige anoniemer en zo ook universeler maken.

Eén kunstenaar en één activist aan wie ik niet kon en wilde voorbijgaan, vormen de uitzondering op deze regel. Deze twee getuigende Roma worden met naam en toenaam genoemd.

En dan tot slot, geheel zoals voorspeld door wie het kan weten: het voornemen om de gesprekken per thema, per persoon of per familie te ordenen, heb ik al snel aan de wilgen moeten hangen.

Een

Gadzje. Zo noemen wij alle niet-Roma. Een gadzjo is een man die niet tot de onzen behoort, een gadzji een vrouw.

Als gadzje over onze taal spreken, hebben ze het over het Romani, maar er is geen Roma, in elk geval geen enkele Roemeense Roma, die zegt dat hij Romani spreekt; wij spreken Romanes. Alleen al door het Romanes anders te benoemen dan wij dat doen, geven gadzje aan dat ze ons, onze ziel, niet begrijpen.

Op universiteiten, wereldwijd, verdiepen studenten en professoren zich in het 'Romani'.

Het is toch grappig dat mensen die over hoge diploma's beschikken een grote behoefte hebben aan hokjes en aan vakjes! Hoe meer je studeert, hoe beter je alles wilt ordenen. En hoe meer je erin gelooft dat die orde ook de realiteit van elke dag is. Maar wat is het leven anders dan chaos? Dan elke dag improviseren?

Ik vind het leven te kort om het boven boeken door te brengen. En dat zal voor mijn kinderen niet anders zijn. Mijn zonen zullen met hun handen werken, zoals wij altijd hebben gedaan. Voor mijn dochters ligt het pad al van bij hun geboorte vast. Als onze kinderen maar leren tellen, dát is het allerbelangrijkste.

Onze taal dient om gesproken en gezongen te worden, niet om op papier te staan. Wij lezen niet, wij leven.

Er bestaan woordenboeken en vertaalwoordenboeken van het Romanes, natuurlijk. Niet van en naar het Nederlands, dat denk ik toch niet, maar wel van en naar het Engels, en van en naar het Frans. Maar volgens mij zal je hard je best moeten doen om Roma te vinden die deze boeken consulteren. De meeste van die boeken zijn trouwens door gadzje geschreven en samengesteld. Dat vind ik dan weer prima, hoor, daarover hoor je me niet klagen. Heel fijn dat jullie dat werk gratis en voor niks voor ons uitvoeren!

Boeken en woordenboeken dienen om iets te bewaren voor later. Wij, Roma, doen niet aan later. Wij leven 'nu', nu, nu, nu.

Twee

Weet je wat 'ze' zeggen? Weet je wat gadzje in mijn geboorteland zeggen als een kind stout is geweest en ze er zeker van willen zijn dat het die deugnietenstreken niet nog een tweede keer uithaalt?

Dan zeggen ze: 'Pas op, want als je niet braaf bent, roepen we de zigeuners, en die komen je halen, en die stoppen je in de zak en nemen je mee.'

Wij, Roma, zijn daar jullie Zwarte Piet.

Drie

Goed dat je me op Facebook hebt gevonden, al denk ik dat je niet veel van mijn posts zal begrijpen.

Ik schrijf in het Romanes. Ook via WhatsApp en andere kanalen schrijf ik in mijn taal, ja, natuurlijk, en in het Latijnse alfabet, inderdaad.

Als ik schrijf, zet ik de klanken om in letters. Ik ga daarbij op mijn gehoor af, zoals wanneer we muziek maken. Als ik al spellingregels ken of beheers, heb ik ze al doende geleerd, zoals wij zoveel al doende leren, alles eigenlijk.

Het Romanes is de taal van ons hart.

Een oude dorpsgenoot, een man vol hartstocht, die jammer genoeg aan een beroerte is overleden, zei altijd dat onze taal is zoals de Donau.

Die belangrijke rivier stroomt door het dorp waar ik vandaan kom, Gârlamare, in het zuidwesten van Roemenië, nabij de grens met Servië en Bulgarije. Er wonen veel Roma.

Het is er prachtig, in Gârlamare. Nee, ik ben er nog nooit geweest. Er wonen ooms en tantes, en een aantal familieleden uit Duitsland en Oostenrijk trekken er geregeld heen. Ik ken mijn dorp via hun verhalen en hun foto's en video's.

Wij, Roma, hebben geen eigen land. Onze taal is onze thuis. En onze taal draagt de hele wereld in zich en neemt onze hele geschiedenis met zich mee. Net zoals het water van de Donau: die rivier passeert overal en neemt van overal

druppels mee. Er zit Hindi in het Romanes. En Grieks, want toen de eerste Roma India verlieten en naar Europa trokken en in de Balkan bleven hangen, sprak men daar nog veel Grieks, en er zouden niet enkel woorden maar zeker ook grammaticale structuren van die taal in de onze zitten; meer weet ik daar jammer genoeg niet over.

Vandaag zal een Rom uit Frankrijk Frans in onze taal gieten, en een Rom uit Spanje of Italië doet hetzelfde met het Spaans en het Italiaans. Een uit Kosovo verrijkt het Romanes met Albanese, Turkse en Servische woorden. Zeker als het over woorden gaat die onze families in hun dagelijks leven niet snel zullen gebruiken. Ik heb een vriend die uit Kroatië komt. Er zit Servisch, Kroatisch en Bosnisch in zijn taal, die dus ook de mijne is. Soms zijn de verschillen zo groot dat de ene de andere niet begrijpt, of toch heel moeilijk. Maar een Roemeense Rom hoort onmiddellijk welk van de vele Romanesdialecten de ander spreekt: in de verschillende gebieden van Roemenië wordt anders gesproken. Al na één woord hoor je aan mijn vrouw dat ze niet uit Gârlamare komt, maar uit een andere streek van het land.

Nee, o nee, alsjeblieft, maak die vergissing niet, maak niet de fout die zovele gadzje maken. Met het Roemeens, de voertaal van Roemenië, heeft het Romanes totaal niets te maken. Het Romanes stamt van het Sanskriet, in India is alles begonnen, daar komen wij vandaan. Het Roemeens en het Romanes zijn twee compleet maar dan ook compleet verschillende talen!